

Historia kulttuurisena konstruktiona

Marjo Kaartinen & Anu Korhonen: Historian kirjoittamisesta. Kirja-Aurora, Turun yliopisto 2005. 287 s.

■ Marjo Kaartinen ja Anu Korhonen ovat kirjoittaneet opettajalleen Keijo Virtaselle syntymäpäivälahjaksi kirjan. Tekijät kiittävät kulttuurihistorian professoria antoisasta opetuksesta ja kertovat samalla osuvasti, miksi eivät vielä opiskeluaikanaan osanneet sanoa, mistä opettajaa voi kiittää: ”Olemme jääneet velkaa lahjoista, joita emme edes huomanneet saaneemme. Emme opiskelijoina ehkä osanneetkaan etsiä opettajamme teksteistä hänen omia ajatuksiaan ja tulkintojaan, vaan oletimme hänen jakavan jonkinlaista yleisen tason viisautta”. Kirjallaan tekijät haluavat ”tehdä näkyvämmäksi” saamansa opin. He haluavat jatkaa Virtasen viitoittamalla ”kulttuurisen historian tutkimuksen” tiellä, saamaansa oppia puntaroiden ja omia vas-

tuullisia valintojaan tehden (10–11).

Kirjan tehtävänä on selvittää ”historiantutkimusta hallitsevia oletuksia ja välineitä” (11). Kirjoittajat ovat tietoisia tehtävän vaikeudesta, Kaartisen sanoin: ”Vaikka tekemisistään *täysin* tietoisena oleminen lieneekin liian suuri haaste, tähän voi historioitsija pyrkiä” (244). Kun tietää paremmin mitä tekee, pystyy tekemään työnsä paremmin. Ammattikunta saakin, itsereflektion tärkeyden ja vaativuuden takia, olla tyytyväinen aina kun joku rohkenee julkisesti pohtia omaa työtään ja sen merkitystä. Tämä on hyödyllistä kaikille, riippumatta siitä, onko samaa mieltä historioitsijan tehtävistä ja velvollisuuksista. Omat käsityksensä tunnistaa parhaiten kun saa tilaisuuden selvittää niitä muita, vastakkaisiakin käsityksiä vasten.

Kirja on muodollisesti ottaen artikkelikokoelma, joka koostuu neljästä Anu Korhosen ja kolmesta Marjo Kaartisen artikkelista. Korhonen analysoi postmodernin ja lingvistisen käänteiden seurauksia, historiallisia kertomuksia, kulttuurin merkityksiä ja historian tutkimuksen käsitteitä. Kaartinen jatkaa erittelemällä historian tutkimuksen prosessia,

historiantutkimuksen eettisiä haasteita ja feministisen historian, naishistorian ja sukupuolihistorian suhdetta. Keskeisenä teemana on historiankirjoituksen kulttuurisen käänteiden mukanaan tuoma merkitysten ja merkityksellistämisen tutkimus. Kirjoittajia yhdistää näkemys siirtymisestä ”sosiaalisesta kontekstista kulttuuriseen konstruktiioon”.

Erittelyn tuloksena on ”seos”, jota tekijät luonnehtivat ”postmodernisti vaikuttuneeksi historiankirjoitukseksi” (11–12). Kirjan viimeisillä sivuilla paljastuu, että postmoderniin seokseen kuuluu myös turkulainen kulttuurihistoria, jonka suojissa ”feminismin kriittinen hehku” on saanut happea ja edesauttanut feminismin ja naishistorian yhdistymistä, joka puolestaan on ”luonut edellytyksiä postmodernin ajattelun esiinmarssille historian tutkimuksessa” (vrt. 268 ja 270). Kirja on yhteisjulkaisu myös sikäli, että artikkelit on kirjoitettu monikon ensimmäisessä persoonassa; tällä ratkaisulla tekijät haluavat kertoa kirjan olevan keskustelun tulos. Yhdeksi tulokseksi jäi, että kaikista asioista ei oltu yhtä mieltä. Näkemyksellisiä eroja ei ole kuitenkaan siloteltu näkymättömiin. Tekijät olettavat

optimistisesti, että eriävät näkemykset tekevät kirjasta mielenkiintoisemman.

Helpoin tapa olla postmoderni on panna *todellisuus* lainausmerkkeihin. Kaartinen ja Korhonen eivät ole tyytyneet näin helppoon ratkaisuun; he hakevat postmodernin rationaalialia ydintä ja olettavat sen myös löytäneensä. Kaartinen ja Korhonen kehottavat tutkimaan mennyttä todellisuutta ilman lainausmerkkejä, kumi-hansikkaiden intellektuaalisia vastineita, tartuntaa pelkäämättä. Päinvastoin, on sitä parempi mitä enemmän meihin menneisyydestä tarttuu nykyisyydessä pureskeltavaksi. Korhonen muistuttaakin (22), että menneisyydellä saattaa olla meille asiaa. Kun ryhdymme ottamaan selvää, mitä asiaa sillä on, oletamme selvittämisen olevan mahdollista. ”Vaikka historiankirjoitus ei voikaan suoraan saavuttaa tai täydellisesti kuvata mennyttä todellisuutta, useimmat historiantutkijat kuitenkin uskovat, että tieto menneisyydestä kaikessa vajavaisuudessaan on etsimisen arvoista” (23–24).

Postmodernin kritiikin puntaroimisen arvoinen ydin lie-nee siinä, että se on diskurssi-teorian sekä kulttuurisen ja lingvistisen käänteiden tavoin (tai pikemmin avulla) kohdistanut huomion historioitsijan työn konstruktiiiviseen puoleen. Samalla on kuitenkin saatettu hairahtua oikopäisesti päättelemään, että mielikuvituksen ja luovan ajattelun käyttö johtaa väistämättä mielikuvituksellisiin ja fiktiivisiin tuloksiin. Mutta jos mielikuvituksen ja luovan ajattelun käytöstä pitäisi luopua, pitäisi sa-

malla luopua tieteestä. Kielelliseen käänteeseen puolestaan on joskus liitetty ajatus kielen viekkaudesta. Kieli kuljettaa ihmistä, määrää, mitä hän ajattelee. Korhosen tavoin voikin kysyä, miksi tulisi ajatella, ”että todellisuuden erilaisten muotojen käsittely kielen avulla estää meitä puhumasta todellisuudesta?” (27). Tästä voi päätyä yhteen keskeiseen historiantutkimusta hallitsevaan oletukseen, presuppositioon: ”Kun yritämme ymmärtää, miten menneisyyden ihmiset jotakin ymmärsivät, oletamme myös, että heidän ymmärtämisensä tavat ovat meidän saavutettavissamme, ainakin tietyssä määrin. On oletettava, että he olivat kuten me jollain sellaisella yhteisellä tasolla, jonka varassa keskustelu yli ajan on mahdollista”. Tästä seuraa, että ”menneisyyden ymmärtämistä nykyajan tarpeisiin” voi yrittää, ja yrityksessä saattaa onnistua-kin (109).

Historioitsijan luovaa pannota, hänen työnsä konstruktiiivista luonnetta, Kaartinen ja Korhonen korostavat pitkin matkaa, mm. tähdentämällä, että tutkija itse määrää kysymyksillään, miten menneisyyden jäänteistä tulee hänelle evidenssiä, että lähdekritiikki on tutkijan päättelyä evidenssin nojalla (68, 85, 87, 170–181) sekä korostamalla, että kulttuuria ei voida noin vain sijoittaa kontekstiin, koska sitä ei ole annettuna olemassa; konteksti ”on rakennettava ja se on tutkimuksen tulos” (Kaartinen, 199, samoin Korhonen, 86–88). Historioitsija joutuu työssään myös jatkuvasti valitsemaan, mitkä asiat ovat historiallisia eli muistami-

sen ja kertomisen arvoisia, mitkä taas joutuvat unohtua menneisyyteen. Historiankirjoituksen historia opettaa historian olleen aina ajankohtaista, nykyisyyden ja tulevaisuuden näkökulmista puntaroitua ja kirjoitettua. Historiankirjoitus ja sen muuttuminen johtuvat historian ja nykyisyyden yhteydestä.

Korhosen mukaan kulttuurihistorioitsija ei ole kiinnostunut niinkään yksilöllisistä asenteista ja ymmärryksistä. Hänelle kulttuuri on ”menneisyyden yksityisiä positioita” yhdistävä tekijä. Kulttuurin käsitteen avulla yksilöistä ja heidän toiminnastaan voidaan muodostaa kokonaisuus, joka olisi ymmärrettävä sekä menneisyyden kulttuureissa eläneille että heidän tutkijoilleen. Kulttuurihistorioitsija olettaa, ”että menneisyyden ihmiset elivät maailmassa, josta heillä oli yhteisiä käsityksiä, ja että heidän toiminnallaan oli jaettu logiikka, jota saattoi jossain määrin ymmärtää” (100–101). Yksityisiä positioita yhdistävä kulttuuri tuntuu yksilöllisiä ymmärryksiä selitysvoimaisemmalta, koska se määritelmällisesti ulottuu kaikkialle. Korhosen määrittelyyn yhtyen Kaartinen toteaa, että kulttuuri on muun muassa ”kaikkea sitä mikä inhimilliseen liittyy, kaikkea ihmisen elämää ja toimintaa, hänen kokemuksiaan, käsityksiään, maailmaansa” (183). Koska kulttuuri on kaikkialla, kulttuurihistorioitsija tutkii ”kaikkea mahdollista” (185).

Kaikki on siis kulttuuria, samaan tapaan kuin kaikki historia on ajattelun historiaa: jos inhimillisen toiminnan ajatuksellista ulottuvuutta eli ihmis-

mieltä ei otettaisi selityksissä huomioon, historia jäisi käsittämättömäksi. Kaikki historia ei tietenkään ole pelkästään ajattelun historiaa eikä yksinomaan kulttuurihistoriaakaan.

Korhonen suosittelee kulttuurihistoriaa, jossa tutkijaa kiinnostava menneisyyden ilmiö on ikään kuin lepotilassa eikä muutoksen pyörteissä. Kun ilmiö pysyy paikallaan, sitä pystyy tarkastelemaan kokonaisvaltaisesti; tutkija voi "asettua suhteeseen menneisyyden toiseuden kanssa historiallistamisen tarkoituksessa". Tässä suhteessa "tutkija ei pyrikään sammuttamaan itseään tai esiintymään objektiivisena mutta näkymättömänä tietäjänä, vaan antaa historian tulla sisäänsä ja ravistellen muuttaa häntä" (164). Korhonen ei tyydy pelkästään mielekkääksi näkemäänsä kulttuurihistoriaa suositelemaan. Hän päätyy myös ehdottamaan, että historiantutkimuksessa voisi luopua nykypäivän juurien jäljittämistä. Enää ei ole tarvetta eikä suotavaakaan vastata kysymykseen, miten tähän on tultu.

Korhonen vieroksuu muutoksen tai kehityksen tutkimusta, koska se hänen mielestään perustuu väärään ajatukseen, että nykyinen aikajärjestelmämme on "absoluuttinen ja luonnollinen tapa" mitata historiallisen muutoksen kestoa ja etenkin, että "muutos itse asiassa tapahtuu luonnollisesti tämän aikajärjestelmän suhteen". Kun ilmiöt sijoitetaan aikajalalle, saatetaan ajallisen peräkkäisyyden nojalla tehdä perusteettomia kausaalisia päätelmiä (158). Korhoselta jää osoittamatta, miten muu-

toksen tutkimus väistämättä nojautuu objektiiviselle aikajalalle sijoittuvaan kausaalisuuteen. Periodisoinnin ei tarvitse perustua ns. luonnolliseen aikaan vaan tutkittavan ilmiön muutoksen tavan ja omintakeisen rytmin selvittämiseen. Muutoksen tutkimuksen yhtenä tehtävänä onkin luoda tutkittavan ilmiön oma kronologia, jossa ns. luonnollinen kronologia on pelkkä mittaväline.

Minulta jäi käsittämättä Korhosen käsitys, että muutoksen etsiminen on hankalaa, koska "joutuisimme sen pohjaksi olettamaan muuttumattomana pysyneen perustavan käsitteen". Korhosen mukaan esimerkiksi koulutuksen historiaa voi tutkia suhteellisen pitkälläkin aikavälillä, mutta emme voi seurata "samaa käsitystä" koulutuksesta edes renessanssiin asti. "Jos ei ole ollut olemassa yhtenäistä ymmärrystä siitä, mitä koulutus on, sen tutkiminen historian 'kuluessa' on paitsi käsitteellinen sotku myös looginen mahdottomuus", Korhonen päättelee (160–161). Käsitehistoria on erikoistunut käsitteellisten sotkujen, käsitteiden muutoksen tutkimukseen. Millä perusteella koulutuksen käsitteen tai koulutuskäsitysten muutoksen selvittäminen on turhaa tai haitallista? Korhonen vihjaa, että koulutuksen kehityskertomus saattaa osoittautua "vallan ja kontrollin tuotokseksi, jonka synnyttää meidän aikamme intressi" (163). Mutta käykö näin väistämättä, johtuuko kiinnostus koulutuksen historiaan väkisinkin vallan halusta ja kontrollin tarpeesta tai edes status quon hyväksymisestä?

Muutoksen tutkimus ei välttämättä edellytä muutoksen näkemistä yksisuuntaisena katuna. Se voidaan ymmärtää myös kontingenttina vaihtoehtojen valintojen seurauksena. Nykyhetki ei siis ole kehityksen huippu vaan sattuma, jota pitäisi jotenkin ymmärtää ja jonka kanssa on tavalla tai toisella tultava toimeen.

Muutoksen tutkiminen ei edellytä tutkittavan ilmiön edeltävien vaiheiden tyypistämistä myöhempien vaiheiden pelkäksi esihistoriaksi. Voimme vaikkapa Ranken tavoin edelleen ajatella, että jokainen "aikakausi" on arvokas itsessään, "välittömässä yhteydessä Jumalaan" (unmittelbar zu Gott). Muutostutkimus ja toiseuden tutkimus eivät ole toisiaan poissulkevia. Pätevästi tehtynä kumpikin auttaa meitä ymmärtämään omaa aikaamme.

Korhosen olisi pitänyt perustella näkemyksensä seikka-peräisemmin. Hän olisi voinut tunnollisemmin noudattaa Kaartisen ohjetta. Kaartinen muistuttaa Kari Immosen tähdentäneen, että historiallisen argumenttien luotettavuutta lisää historioitsijan sidonnaisuuksien sekä menneisyyden ja nykyajan suhteen tekeminen tietoiseksi osaksi tutkimus- ja opetusprosessia. Tästä seuraa, että "hyvä historian kirjoittaminen on väistämättä mahdollisimman läpinäkyvää, lukijalle kirjoitettua, viimeiseen asti rautalangasta väännettyä" (235).

"Postmodernisti suuntautunut historioitsija" (160) saattaa siis olla yllättävän ahdaskatseinen. Postmodernisti suuntautunut Beverley Southgate erit-

telee kirjassaan *What is history for?* (Routledge, London and New York 2005, 89–105) historian merkitystä Korhosen tavoin nykyisyyden tarpeiden näkökulmasta. Tämä on asianmukaista ja hyväksyttävää, mutta lisäksi hän haluaa kertoa meille, mitkä postmodernin aikamme ongelmat ovat niin polttavia, että niiden ratkomiseen tarvitaan niinkin järkeää asetta kuin historian tutkimus: ahdistunut, epävarmuuden jäytämä ihminen kaipaa suuntaa elämälleen. Tulevaisuuden toivoa hänelle voi tarjota historia, joka opettaa, että elämässä on olemassa vaihtoehtoja, että on mahdollista tehdä valintoja. Historian opetuksesta olen samaa mieltä, mutta itse karttaisin kertomasta aikalaisilleni, mitä heidän pitäisi omasta elämästään ja ajastamme ajatella. Minun puolestani he saavat myös itse löytää elämänhallintaansa parhaiten tukevat historiansa; valinnanvara on.

Kirjan viestiä olisi ehkä selventänyt ja mahdollisia väärinkäsityksiä (vrt. edellä) ehkäisyt luku, jossa tekijät olisivat kootusti esittäneet ja perustelleet näkemyksensä historian merkityksestä ja historian tutkimuksen mielestä. Kaartinen ja Korhonen kylläkin selvästi sanovat, että historiaa tutkitaan oman ajan tarpeista lähtien. Historiantutkimus ”puhuu meille eikä menneisyydelle”. Vaikka historiaa kirjoittaessamme pyrimme mahdollisimman uskollisesti noteeraamaan tutkimiemme ihmisten omat käsitykset, ”emme esitä heidän kysymyksiään vaan omiamme”. ”Tämä on koko menneisyyden kanssa käymämme

dialogin mieli. Menneisyyden kanssa puhuminen on mielekkäintä silloin, kun menneisyys esittää asiat toisin ja haastaa meidät ymmärtämään erilaista itseään. Historian kirjoittaminen on mielekkäintä silloin, kun yllämme ymmärtämään tuota toista ajattelua ja käsittämään, miten se oikeutti itsensä” (91–92). Menneisyyden meille vierasta ajattelua ymmärtäessämme ymmärrämme samalla itseämme. Historiantutkimuksen keskeisenä antina on itseymmärryksen kohentuminen.

Markku Hyrkkänen